

A JÖVŐ ENERGIATERMELÉSE és a geotermális energia szerepe

Világadatok 2006-2010

	Globális mennyiség
TPES felhasználás(2010)	502 EJ (ipar 30%, közlekedés 29%, lakosság 22%, mezőgazdaság, szolgáltatás 19%, villamos energia 40%)
Villamosenergia kapacitás	4,4 Tw _e
Éves villamosenergia	21,3 PWh=77,2 EJ
Emberek villamosenergia nélkül	1,44 milliárd
Emberek ivóvíz nélkül	0,884 milliárd
Éhező emberek	0,925 milliárd

Fontos kérdések:

1. **Abbahagyhatjuk-e a fosszilis energiahordozók égetéssel történő felhasználását, vagy csökkenthetjük-e a felhasználásukat?**
2. **Meddig szolgálhatnak az atmoszféra, a növénytakaró és az óceánok széndioxid nyelőként?**
3. **Találhatnak-e a kutatók olyan új energiaforrásokat, melyekkel helyettesíthetjük a fosszilis energiahordozókat?**
4. **Érdemes-e fejleszteni a nukleáris energiatermelő technológiákat?**
5. **Képesek-e a megújuló energiaforrások a teljes energiaigényünket maradéktalanul kielégíteni?**
6. **Lehetséges-e a Föld lakóinak egységes színvonalú energia ellátása?**
7. **Meg kell-e drasztikusan változtatnunk életformánkat, szokásainkat, szükségese-e a paradigma váltás?**
8. **Elérhető-e a "fenntarthatóság" gazdasági, környezeti, energetikai, táplálkozási stb. Értelemben?**
9. **Összeomlik-e a jelenlegi gazdasági rendszer a fellépő energia-, élelmiszer-, környezeti- és egyéb válságok következtében?**
10. **Milyen mértékű energia felhasználás elégítheti ki az emberiséget?**
11. **Kell-e azonnal cselekednünk, paradigmát váltást eszközölnünk, vagy van még időnk?**
12. **Képes-e a tudomány és technika mindezen kérdésekre megnyugtató választ adni?**

Anyag	Fajlagos energia "költség" (MJ/kg)	Kiindulási anyag
alumínium	230-340	bauxit
tégla	2-5	agyag, márga
cement	5-9	agyag, mészkő
réz	60-125	szulfidos rézérc
üveg	18-35	homok, agyag, márga
vas	20-25	vasérc
mészkő	0,07-0,1	mészkő
nickel	70-230	szulfidos nikkelérc
papír	25-50	facellulóz
polietilén	87-115	nyersolaj
polisztirol	62-108	nyersolaj
PVC	85-107	nyersolaj
homok	0,08-0,1	folyómeder
szilícium	200-250	szilícium-dioxid
acél	20-50	nyersvas
kénsav	2-3	kén
titán	900-950	titánérc
víz	0,001-0,01	folyók, tavak, talajvíz
tűzifa	3-7	erdő

Jelenlegi energiaátalakítási lehetőségek

	Hőenergia	Kémiai energia	Elektromos energia	Fényenergia	Mozgási energia	Magenergia	Gravitációs energia
Hőenergia	X	Endoterm reakciók	Hőelektromos jelenségek	Izzólámpák	Belsőégésű motorok		
Kémiai energia	Tüzelés	X	Elemek, akkumulátorok	Világító rovarok	Izommunka		
Elektromos energia	Elektromos ellenállások	Elektrolízis	X	Elektro lumineszcencia	Villanymotorok		Szivattyús tározó vízerőművek
Fényenergia	Napkollektorok	Fotoszintézis	Fényelektromos hatás	X	Napszél		
Mozgási energia	Sűrűdés	Radiolízis reakciók	Váltakozó áramú generátor	Gyorsított töltések	X		Emelkedő testek
Magenergia	Maghasadás és magfúzió	Ionizáció	Magreakciós elemek (Peltier)	Nukleáris fegyverek	Radioaktív bomlások	X	
Gravitációs energia					Víz turbina		X

Energiasűrűség (J/dm^3) egy rendszerben, vagy térrészben lévő tárolt energiamentiséget jelzi és főleg tüzelőanyagok jellemzésére alkalmazzák.

Fajlagos energiatartalom (J/kg) az egységnyi tömegben lévő energiatartalmat jelzi és főleg élelmiszerek energiatartalmának kifejezésére alkalmazzák. Fontos jellemző, mert például interkontinentális repülőgépek üzemanyagául sosem alkalmaznak földgázt, mert kis fajlagos energiatartalma mintegy ezredrésze a folyékony kerozinnak. A hegymászók nem sárgarépat, hanem csokoládét visznek magukkal a hegyi megerőltető túrára.

Energia koncentráció (J/m^2) az energiaforrás adott irányú sűrűsége. A kis kőolajmezők energia koncentrációja $<1GJ/m^2$, míg a világ legkoncentráltabb olajmezőjén (al-Burkazin, Kuvait) $1TJ/m^2$, a kanadai olajpala koncentrációjának tízszerese. Mindenesetre az energia koncentráció jól jelzi Földünk korlátozott lehetőségeit.

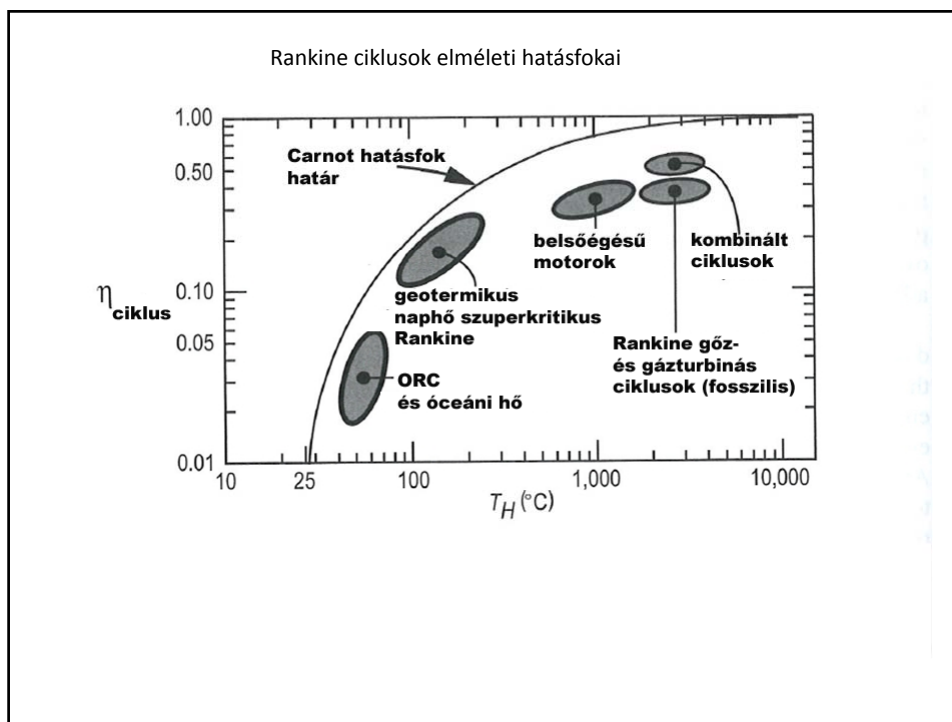
Energiahatékonyság (J/J) az energiaformák átalakítását végző hatékonyságát jellemzi. A vízturbinák például a potenciális energiát közel 90%-os hatásfokkal alakítják át elektromos energiává. Lényegében hatásfokot jelöl.

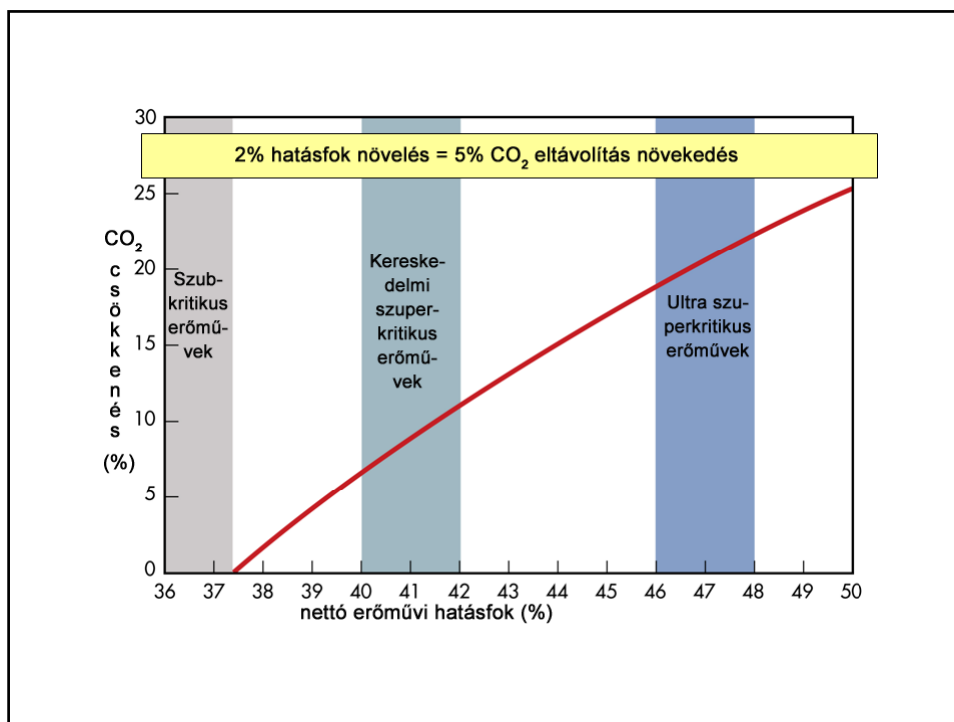
Teljesítmény sűrűség (W/m^2) a talaj, vagy tenger egységnyi felszínén kinyerhető vagy szükséges teljesítményt jelzi. Olajmezők, erőművek, épületek fajlagos teljesítmény leadását, vagy felvételét jelzi. Háztetőkre szerelt napkollektorokkal például nem lehetséges vaskohó hőteljesítmény igényét fedezni.

Energiaintenzitás (energia igényesség) ($J/pénzegység$) egységnyi termék, vagy szolgáltatás előállításához szükséges energia szükségletet jelzi. A bruttó primer energia ellátás (TPES) és a bruttó nemzeti termék (GDP) aránya adja az energia intenzitás értékét. Sajnos gyakran hibásan határozzák meg.

Hőerőgépek ciklusainak felosztása

- Rankine ciklus: stacionáris rendszert (villamos hőerőművek, fosszilis és atom), hatásfok~30%
- Brayton ciklus: földgáz és olaj gázturbinás erőművek, hatásfok~28%
- Kombinált Rankine-Brayton ciklus: csak földgázra, hatásfok~60%!
- Otto ciklus: belsőégésű szikragyújtású motorok, hatásfok ~ 25%
- Diesel ciklus: kompressziós gyújtású belsőégésű motorok, hatásfok~30%

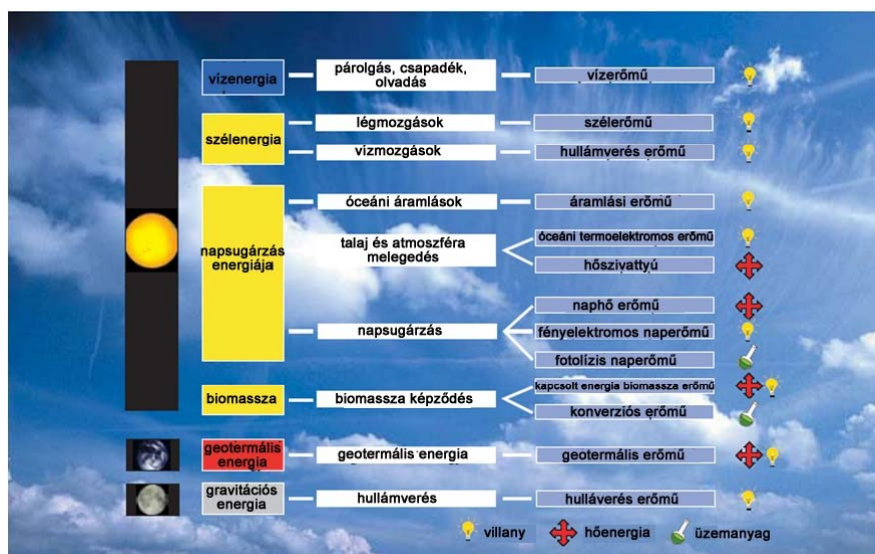

Összehasonlító CO₂ emissziók:

Forrás	Kg C/MWh energia
Hasadási reaktor	4
Szélerőmű	8
Vízlerőmű	8
Energianövények	17
Geotermikus erőmű	79
Naperőmű	133
Gázturbinás erőmű	430
Olajtüzelésű erőmű	828
Szénerőmű	955

Forrás: British Royal Academy of Engineering (2006)

Energiaforrások

Magyar napenergia potenciál

Napsugárzás energia hozama

1265kWh/m², év = 4914 MJ/m², év

Magyarország területe

9,3 millió hektár = 93 × 10⁹m²

Magyarország területére eső napenergia 457×10³ PJ

Magyarország energia felhasználása ~1150 PJ

Napenergia/energia felhasználás 400 szoros

1 m² napkollektor ~ 500 kWh/év = 1800 MJ/év

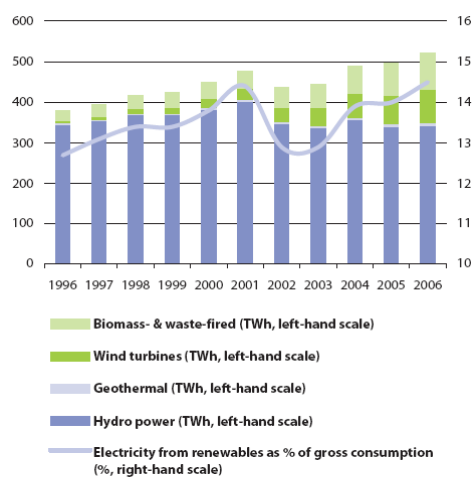
4 PJ ~ 2,2 millió m² kollektor

Megújuló energiák alkalmazása a fenntartható energiaellátásban:

- ❑ Megújuló legyen, rövid időintervallumtól független
- ❑ Hozzáférhető legyen és globálisan elosztott
- ❑ Káros emisszió nélküli legyen (NO_x , SO_x , CO_x , por stb.)
- ❑ Méretezhető legyen $<1 \text{ MW}_{t/e} - 1000 \text{ MW}_{t/e}$ tartományban
- ❑ Vezérelhető legyen (alap, csúcs és megosztott üzem)
- ❑ Megbízható legyen (egyszerű, reális és biztonságos)
- ❑ Rugalmas legyen (elektromosság, hő, kogeneráció)
- ❑ Versenyképes legyen (a fosszilis energiahordozókkal externliákkal együtt)

Dr. Páztay György

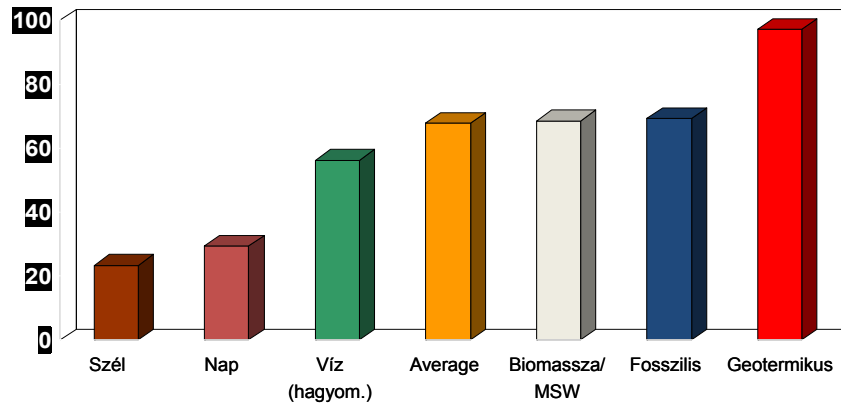
13

Source: Eurostat (nrg_105a and tsdcc330)

Villamosenergia tremelés megújuló energiaforrásból Electricity generated from renewable energy sources, EU-27

Kihasználság-Capacity Factors (%)

Dr. Páztay György

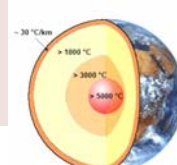
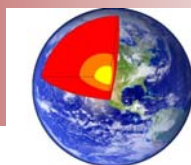
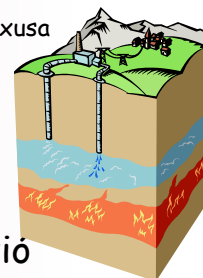
15

Geotermális energia

Eredet: radioaktivitás

^{235}U (18 J/g/y), ^{40}K vagy Th (0,8 J/g/y), ...

- 0,06 W/m² azaz 3500-szor kisebb, mint a napsugárzás fluxusa
- Geotermális gradiens = 3,3°C/100m
- **vannak kedvezőbb területek is**
- Kisentalpiás fluidumok (30°C-100°C) ⇒ hőhasznosítás
- Közepes- és nagyentalpiás fluidumok ⇒ villamos energia termelés
- $\text{CO}_2, \text{CH}_4, \text{N}_2, \text{H}_2\text{S}$, vízkő (CaCO_3) korrózió

Dr. Páztay György

16

Geotermális Energia

- Az első geotermális erőmű Olaszországban épült 1903-ban
- A kaliforniai The Geysers gejzírei gőzt és melegvizet szolgáltatnak, az erőmű teljesítménye 824 MWe.
- A "Hot, dry rock" (HDR) (forró-sziklás) típusú geotermális erőművek a sziklákba préselt vízből keletkezett gőzt hasznosítják.
- Kisebb hőmérsékletek esetén egy légkondicionáló hőt von ki a talajból télen és ad le a talajnak nyáron.

First Geothermal Power Plant, 1904, Larderello, Italy

Dr. Páztay György

17

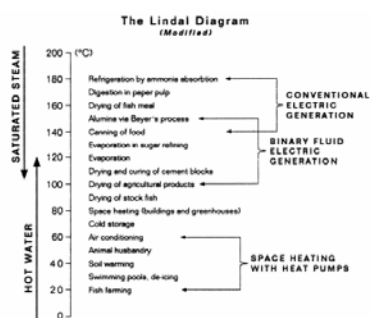
Geotermális energia hasznosítás:

- **Közvetlen (direkt) hasznosítás** – kis- és közepes-entalpiájú fluidumok
- **Közvetett hasznosítás** – elektromos energia termelése nagy- és közepes-entalpiájú fluidumok
- **Hőszivattyúk** – kis-entalpiájú fluidumok

Más felosztás szerint:

- **Felszín közeli (0-200m) hőszivattyúk**
- **Konvencionális (200-3000m) termálkutak (villamos energia, fűtés stb. vizes hőhordozó)**
- **Nagymélységű (4000-12000m) HDR-EGS (száraz forró kőzet)**

A Lindal diagramm

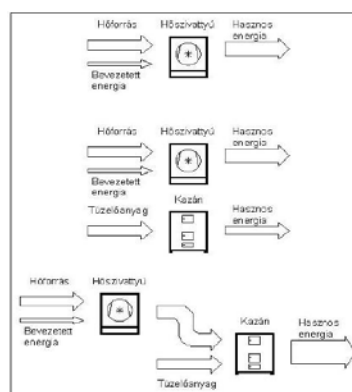
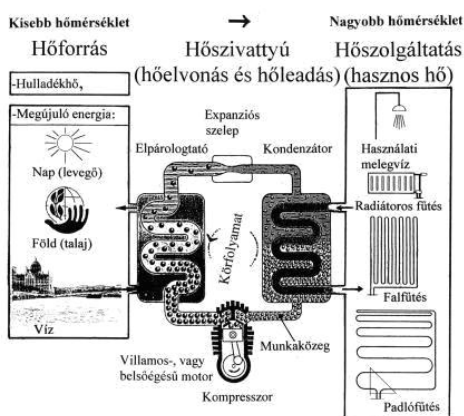

(Barbier, 2002)

Hőszivattyúk

Hőnyerési módok

- Zárt rendszerek (vízkivétel nélkül)
  - függőleges földhőszondák (szimpla, dupla, tripla)
  - energia cölöp
  - horizontális/vízszintes
- Nyitott (vízkivétellel járó) rendszerek
  - vízkút
  - felszíni víz
  - termál elfolyó víz/hulladékvíz
- Levegő
- Épületszerkezeti hőnyerők

Hőszivattyús rendszerek üzem módjai:

- felső ábra: monovalens,
- középső ábra: bivalens alternatív,
- alsó ábra: bivalens parallel

COP (Coefficient of Performance) – fűtőteljesítmény és az ehhez felvett elektromos energia hányadosa

EER (Energy Efficiency Ratio) – hűtőteljesítmény és az ehhez felvett elektromos energia hányadosa

SPF (Seasonal Performance Factor) – a COP értékének éves átlaga

HŐSZIVATTYÚS HASZNOSÍTÁSI RENDSZEREK

Alacsony hőfokú fűtési rendszerek

- padló fűtés
- falfűtés
- mennyezetfűtés

- hőleadás függ: alkalmazott hőlépcső, csőátméret, csősűrűség
- maximum: 100 W/m²

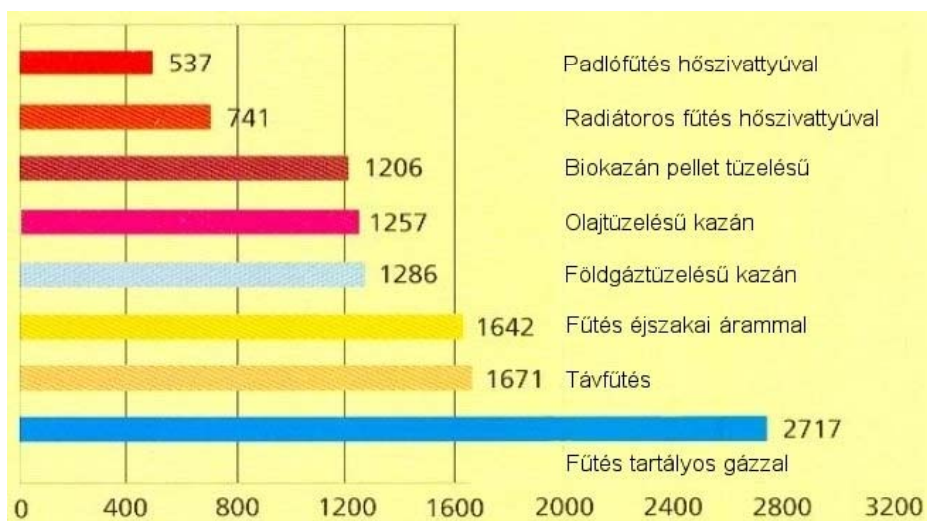
GIUGIARO
fan-coil

szerkezetfűtés

KÜLÖNBÖZŐ FŰTÉSI MEGOLDÁSOK ÉVES ÜZEMELTETÉSI KÖLTSÉGE (€) AUSZTRIÁBAN

Forrás: IDM cég

Egy átlagos geotermia projekt főbb alapadatai:

Kinyert vízmennyiség	60 m ³ /h
Kútfej hőmérséklet	70 °C
Elfolyó (visszasajtol) vízhőfok	30 °C
Hasznos ΔT	40 °C
Hőkapacitás	2,8 MW
Kiváltható földgáz	1,5 millió m ³
Beruházási költség (visszasajtolással)	350-450 millió Ft
Elfolyó víz hőszivattyús hasznosítás ΔT	20 °C
Hőkapacitás primer	1,4 MW
Hőkapacitás hőszivattyúval	1,86 MW

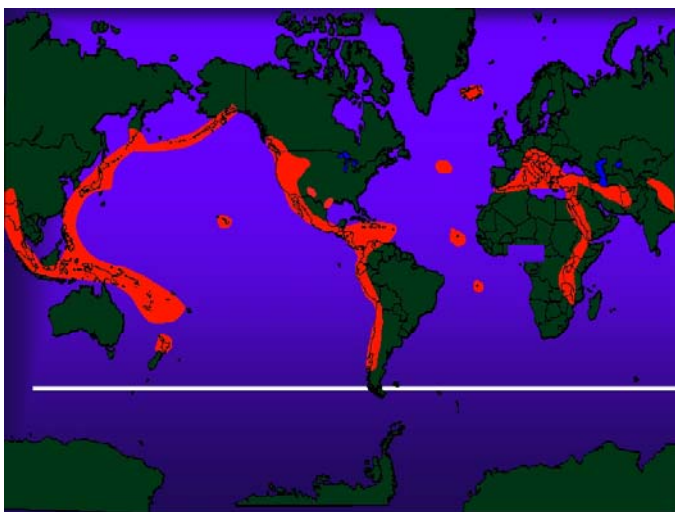
Megtakarítás: 200 millió Ft!!!

Szentes termálkút

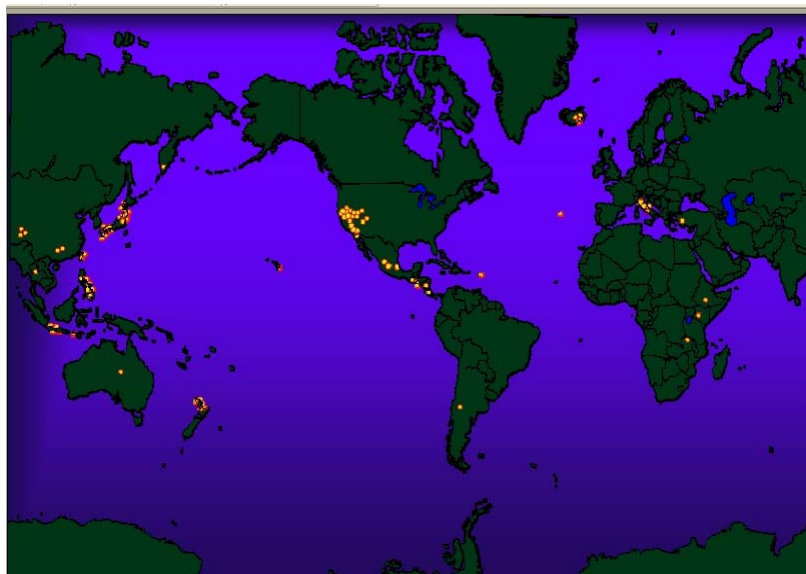
- Talpmélység: 2000m
- Szűrőzés: 1809-1983m között (6 szakaszban)
- Vízhozam: 1200 l/perc
- Kifolyó víz: 72m³/óra, 80.0°C
- Hőhasznosítás:
  - közvetlen: 80.0-40.0°C → 3,3 MW
  - hőszivattyús: 25.0-10.0°C → 1,2 MW

Konvencionális geotermális rendszerek

A Föld legjelentősebb geotermális energia tartalmú területei

A világ geotermális erőművei (2000)

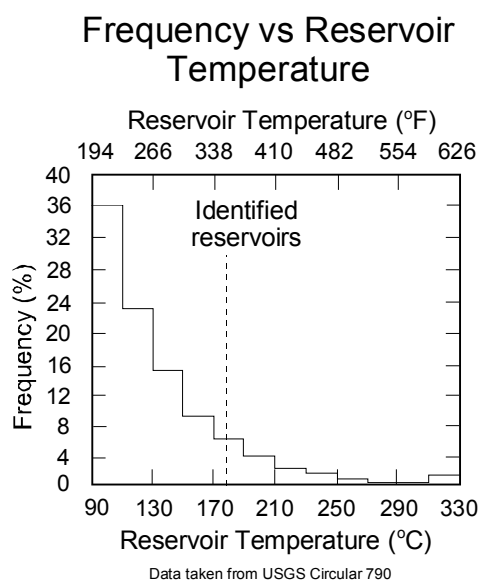

Dr. Páztay György

27

- A geotermális energia az egyik legtisztább, részben megújuló energia fajta.
- A kitermelt fluidumban lévő hőenergia közvetlenül használható, épületek, mezőgazdasági és ipari létesítmények fűtésére; vagy a magasabb hőmérsékletű fluidumok esetén villamos energia termelésére.
- A geotermális fluidumok komplex sokkomponensű, többfázisú rendszerek, melyek oldott szilárd anyag-, gáz- és szerves-anyag és szuszpendált-anyag tartalma széles határok közt változik.
- Az oldott-anyag tartalom rendszerint a hőmérséklettel növekszik és egyes nagyobb koncentrációban jelenlévő anyagok eltávolítására, vagy koncentrációjuk csökkentésére környezetvédelmi intézkedések szükségesek.
- A potenciálisan kockázatot jelentő elemek (Hg, B, As, and Cl) jelenléte esetén leggyakrabban a lehűlt vizet visszasajtolják a tárolóba.

Geotermális tárolók hőmérséklet szerinti megoszlása

Geotermikus villamos erőművek megoszlása a világon típusonként (2005)

Erőmű típus	Installált kapacitás (MWe)	Százalék	Installált kapacitás (egységek száma)	Százalék
Száraz gőz	2545	28%	58	12%
Egyszerű elgőzöltető	3295	37%	126	26%
Dupla elgőzöltető	2293	26%	67	14%
Bináris/kombinált ciklusú/hibrid	682	8%	205	42%
Ellennyomásos	119	1%	29	6%
Összes	8933	100	485	100

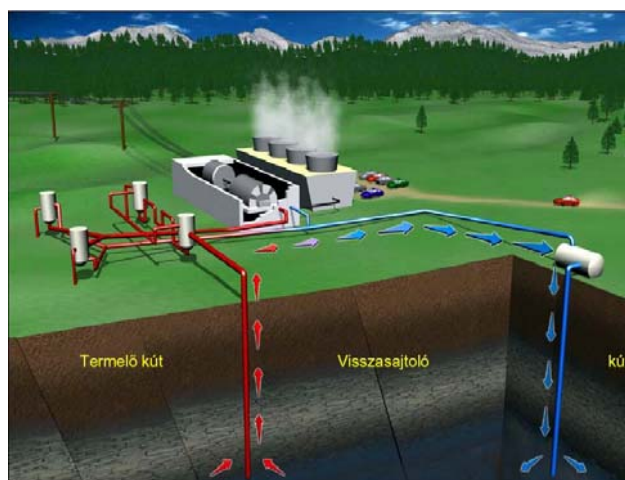
Bertani (2005)

Table A.3 Geothermal power plants: by number of units for each type of plant.

Country	Dry Steam	1-Flash	2-Flash	3-Flash	Binary	Flash-Binary	Hybrid	Total
USA	27	3	28	1	117	10	1	187
Philippines	0	36	10	0	6	5	0	57
Mexico	0	29	5	0	3	0	0	37
Italy	31	1	0	0	1	0	0	33
New Zealand	1	2	9	4	3	14	0	33
Japan	1	16	3	0	2	0	0	22
Iceland	0	7	2	0	8	0	0	17
Indonesia	3	12	0	0	0	0	0	15
China	0	2	10	0	1	0	0	13
Guatemala	0	1	0	0	0	7	0	8
Kenya	0	5	0	0	1	2	0	8
Russia	0	8	0	0	0	0	0	8
Costa Rica	0	4	0	0	2	0	0	6
El Salvador	0	4	1	0	0	0	0	5
Azores	0	1	0	0	4	0	0	5
Nicaragua	0	2	0	0	2	0	0	4
Austria	0	0	0	0	2	0	0	2
Guadeloupe	0	0	2	0	0	0	0	2
Turkey	0	1	0	0	0	0	0	1
Australia	0	0	0	0	1	0	0	1
Germany	0	0	0	0	1	0	0	1
Papua	0	1	0	0	0	0	0	1
Thailand	0	0	0	0	1	0	0	1
Total	63	135	70	5	155	38	1	467
Percent of total	13.5%	28.9%	15.0%	1.1%	33.2%	8.1%	0.2%	100.0%

Geotermális villamos erőművek:

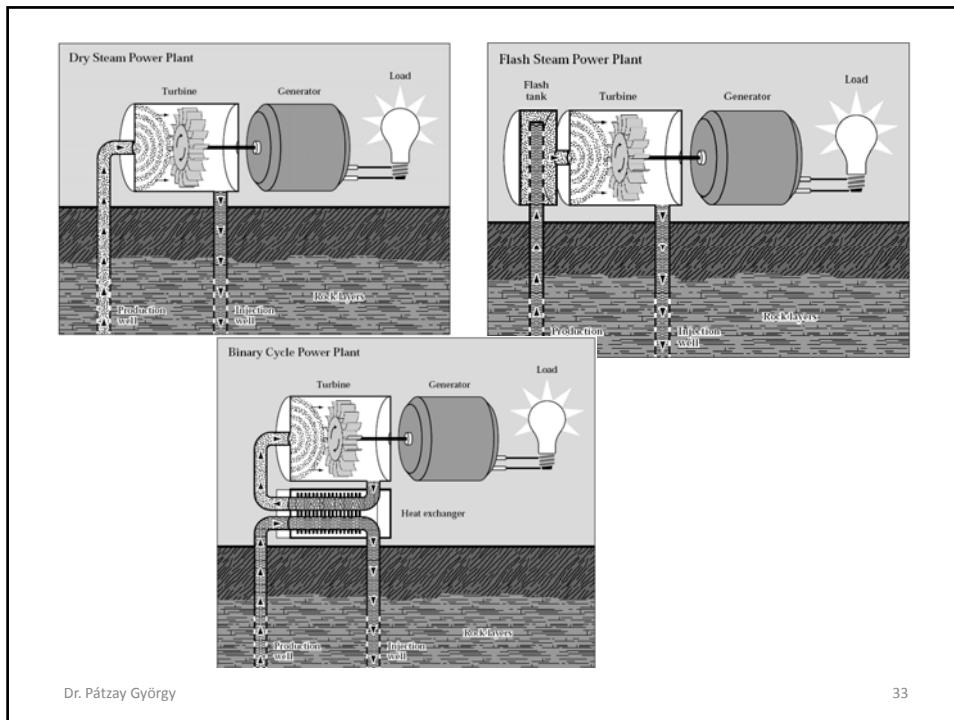
- száraz gőzzel
- nedves gőzzel
- bináris ciklusú

Dr. Pátzay György

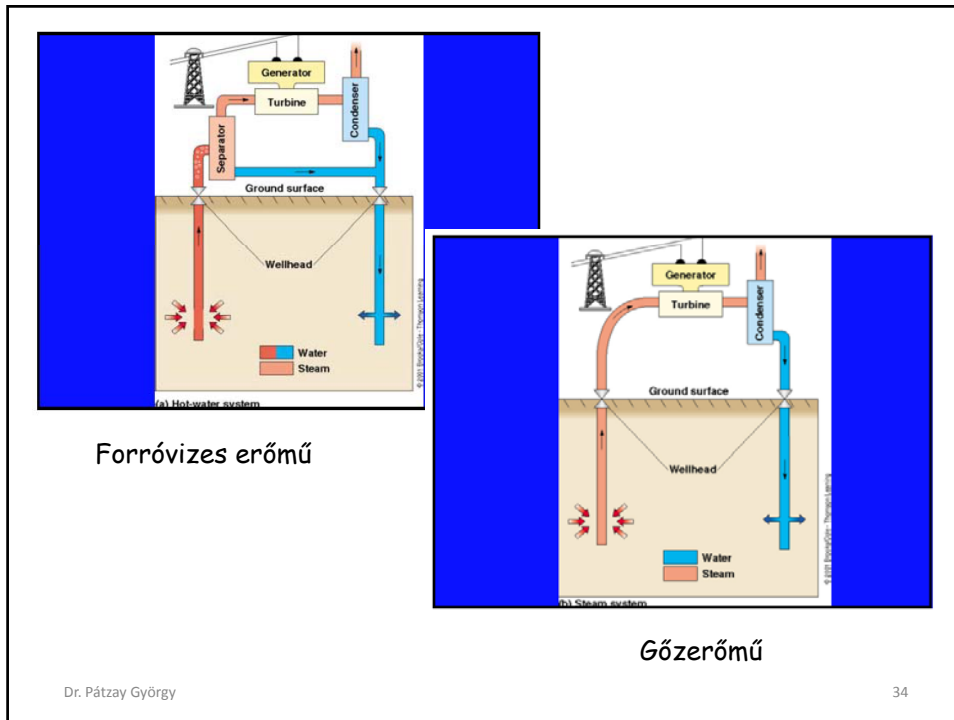
32

Dr. Páztay György

33

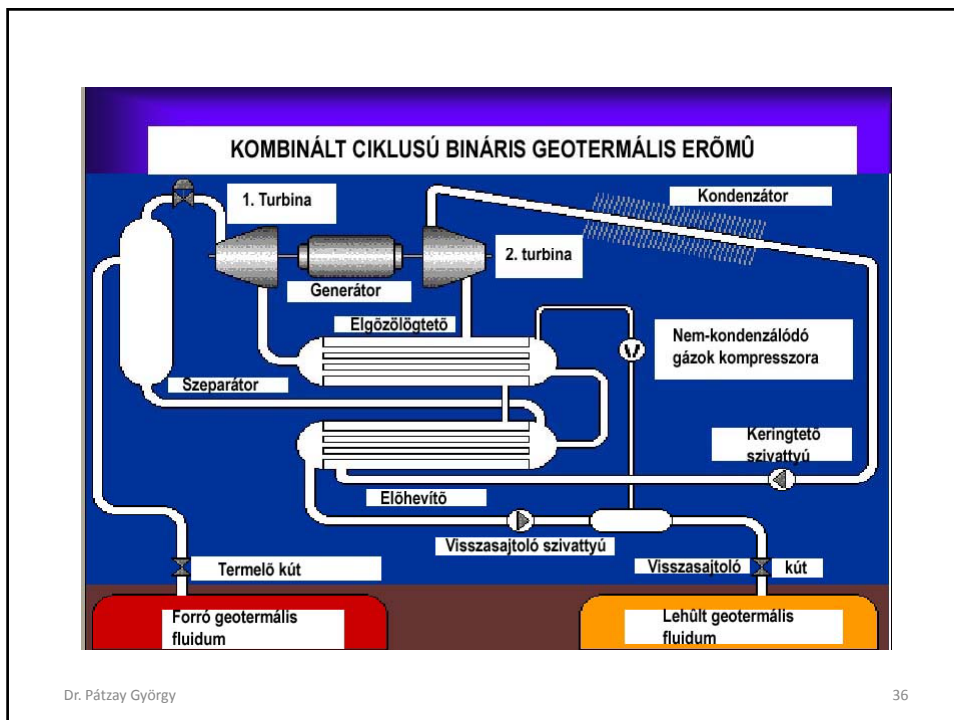
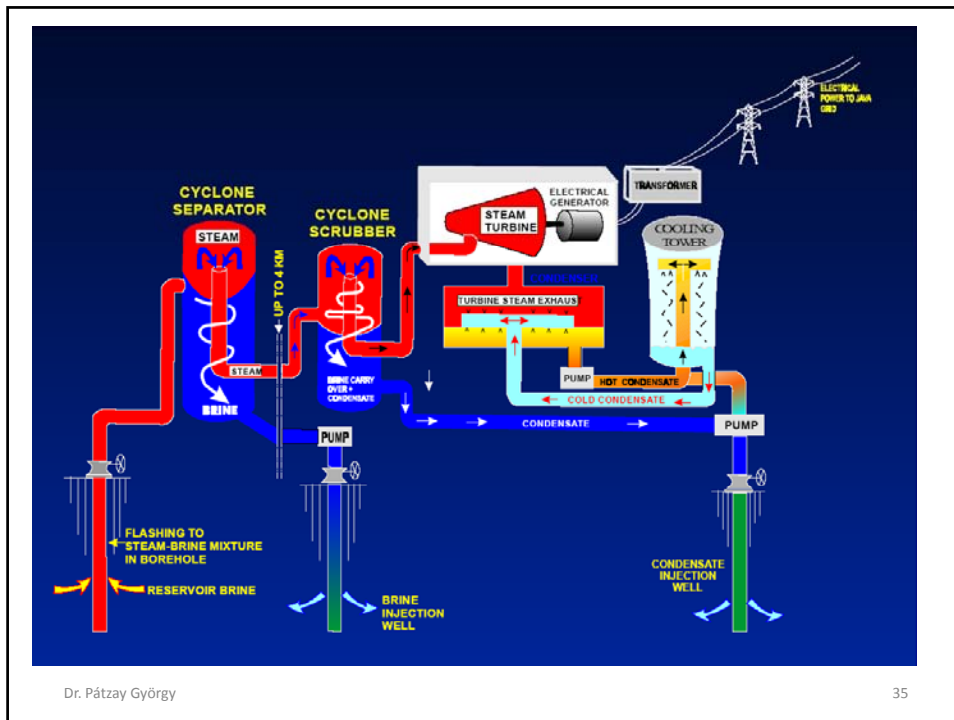

Forróvízes erőmű

Gőzerőmű

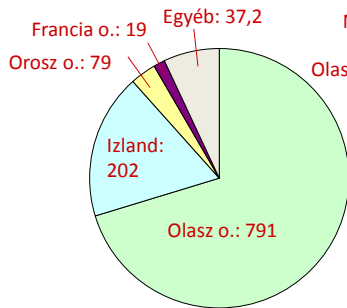
Dr. Páztay György

34

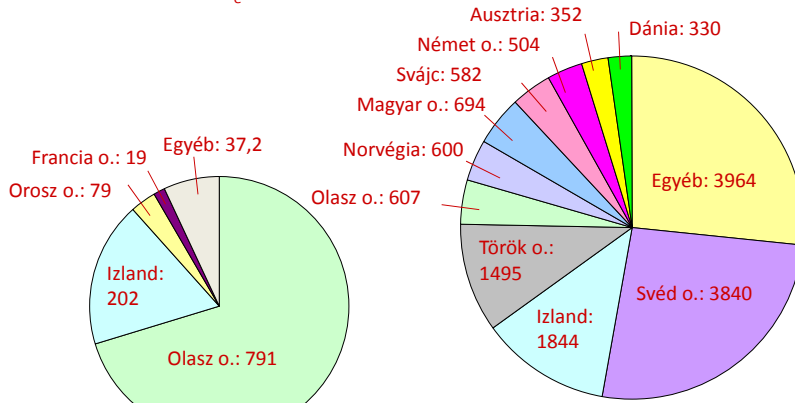

Geotermális villamosenergia termelés és közvetlen hőhasznosítás Európában

Geotermális villamosenergia 2004
1179 MW_e

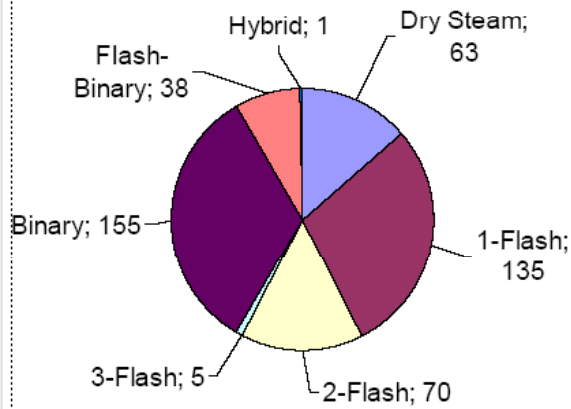
Geotermális közvetlen hőhasznosítás 2005
13626 MW_t

Compilation, L. Rybach, GRC 2006
Dr. Páztay György

37

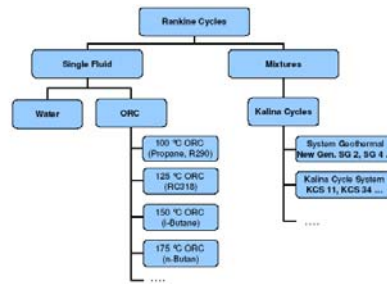
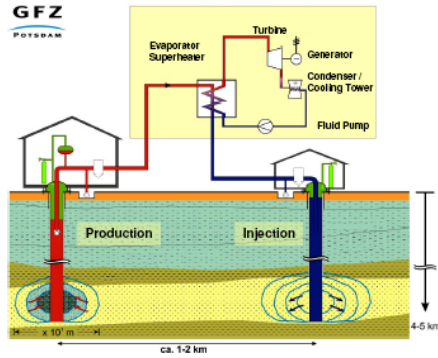
Geothermal power plants

Dr. Páztay György

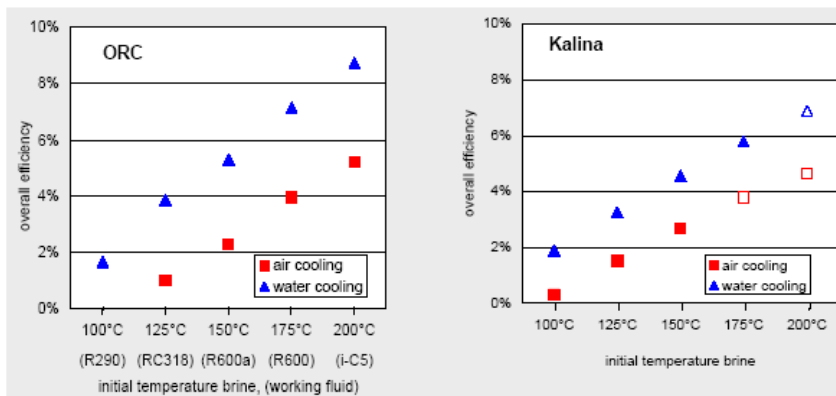
38

ORC Organic Rankine Cycle-Neustadt-Glewe

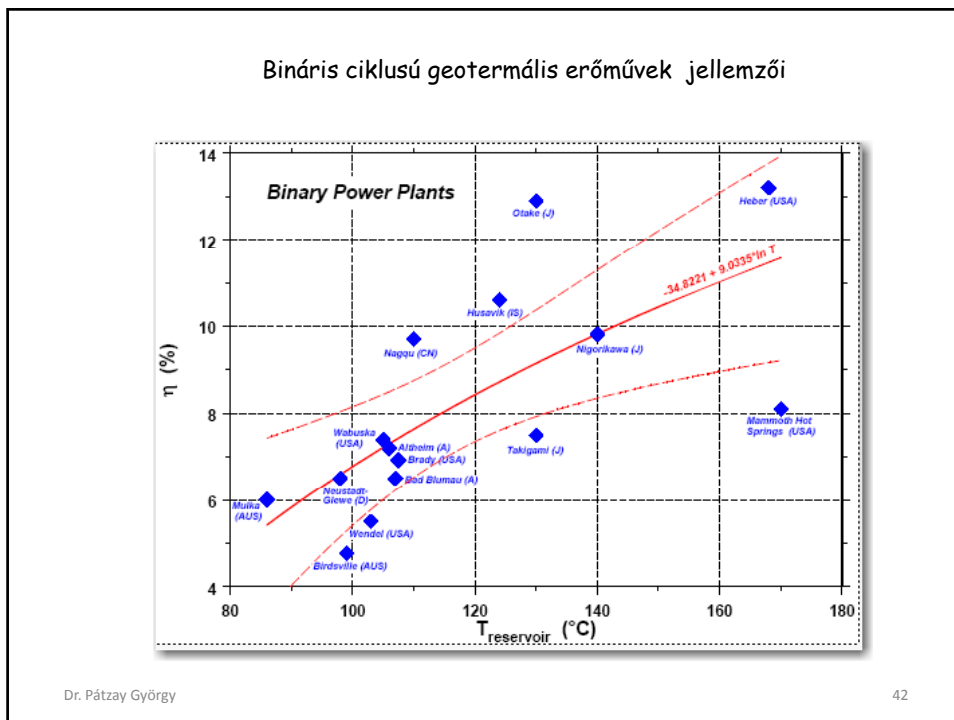
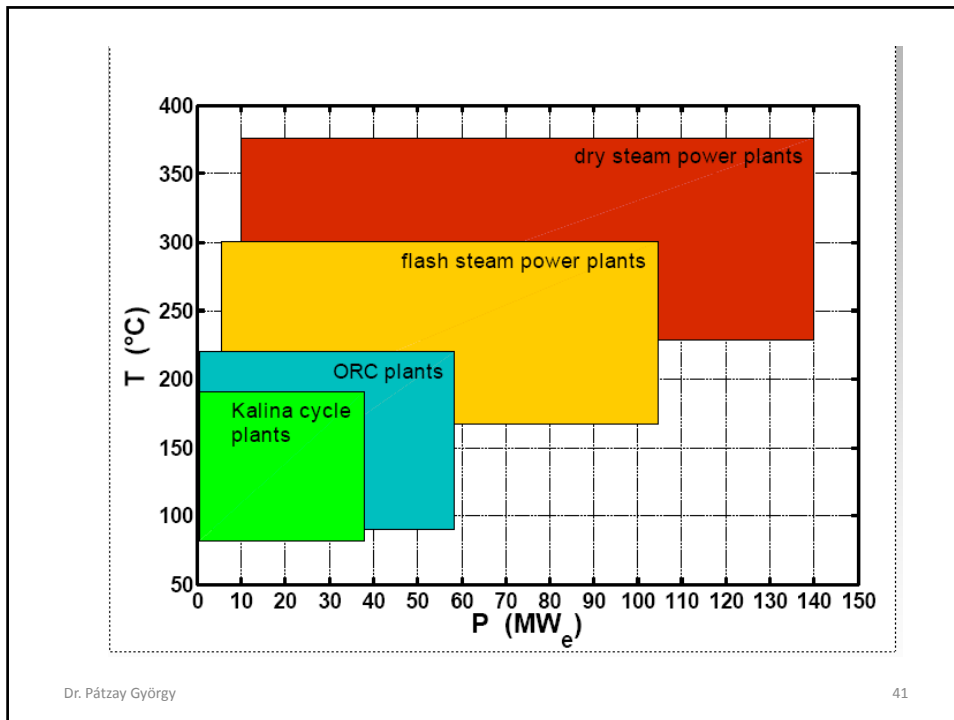
Dr. Pátzay György

39

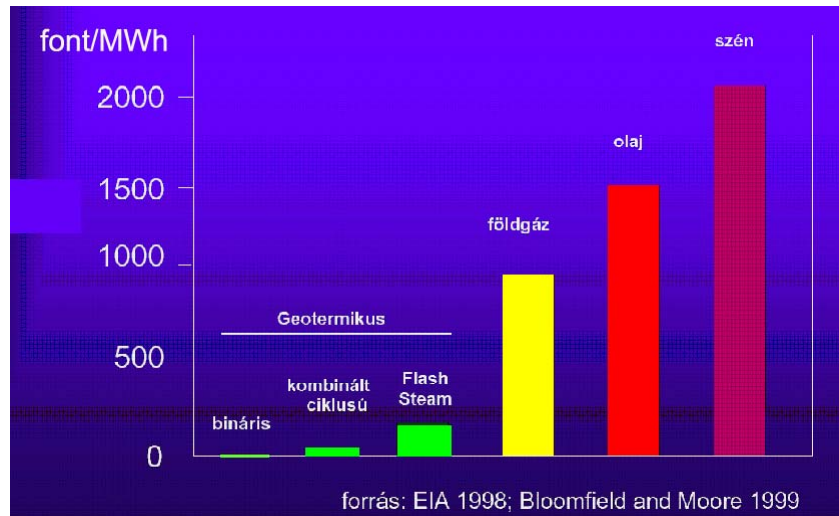

Dr. Pátzay György

40

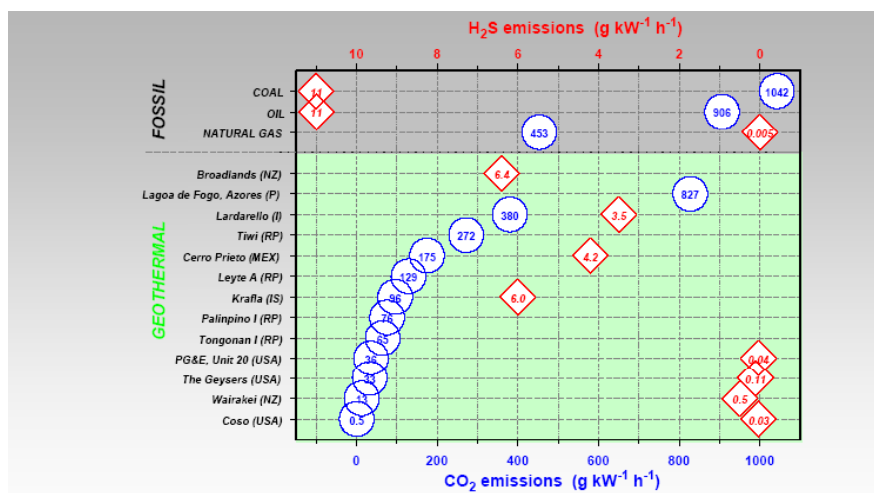

Geotermikus erőművek CO₂ emissziója

Dr. Páztay György

43

Dr. Páztay György

44

Geothermal electricity generation in Europe

THE IGA

Source: Proceedings World Geothermal Congress 2005

	Dry Steam Plants in MW _{el}	Flash Plants in MW _{el}	Binary Plants in MW _{el}	Total Capacity in MW _{el}	Capacity by 2010 in MW _{el}
Austria			1.4	1.4	7.4
France		14.7 ^a		14.7	20.7
Germany			0.2	0.2	25.2
Iceland		161.7	10.4	172.1	392.1
Italy	770.5	20		790.5	890.5
Portugal		3.0	13.0 ^b	16	35
Russia		110 ^c		110	228
Switzerland					6
Turkey		20.4		20.4	
Europe	770,5	329.8	24.3	1,125.3	1,650.3

^a Guadeloupe; ^b Azores; ^c thereof 9 MW_{el} flash-binary unit

Dr. Páztay György

45

• Közvetlen hőhasznosítás (direct use)

• Minimális hőmérséklet, °C):

- épületek fűtése (50°)
- melegházi fűtés (35°)
- mezőgazdasági-erdészeti kezelés (100°)
- Haltenyésztés (35°)
- Gyógyfürdők és barlangfürdők (35°)
- Ásványvizek (nincs előírás)
- Ásványi és vegyi termékek kezelése (120°)

Zsigmondy Vilmos

- I. 1865. Harkány, 38,7 m,
- II. 1867. Margitsziget, 119,5 m, 1500 m³/d,
- III. 1868. – 1870. Lipik, 234,6 m, 64 °C,
- IV. Nagyvárad D, ~ 1873., 47 m, 49 °C, 17.000 m³/d,
később Félixfürdő
- V. 1878. Bp. Városliget, 970 m, 1200 m³/d, 73,8 °C,
ekkor ez volt Európa legmélyebb fúrása.

Dr. Páztay György

46

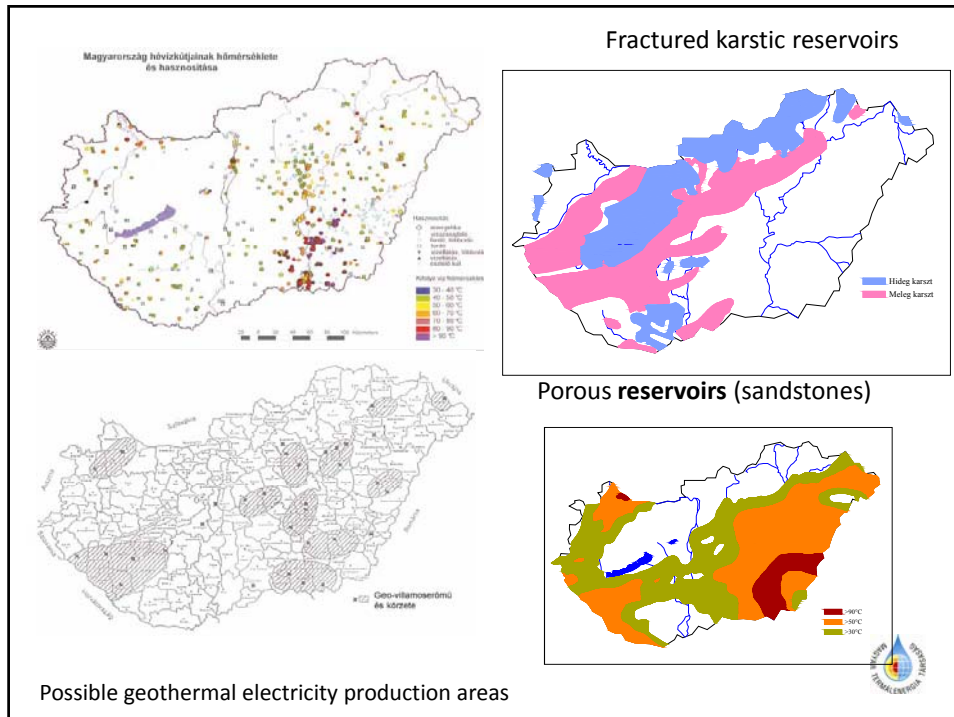
Hungarian geothermal data (4666 drilling)

By region:

- South-Grat Hungarian Plain 1800 drills
- North-Hungary 1100 drills
- South-Trans-Danubia 830 drills
- North-Trans-Danubia 670 drills
- Other 266 drills

By depth:

- >5000 m 8 drills
- 4000–5000 m 45 drills
- 3000–4000 m 225 drills
- 2000–3000 m 796 drills
- 1000–2000 m 902 drills
- 500–1000 m 657 drills
- 100–500 m 1525 drills
- >100 m 185 drills
- not determined 323 drills

Thermal wells and utilization in Hungary

Use of thermal wells in Hungary (Lorberer 2009)

Temp. (°C)	No	%	Use (No of wells)									
			SPA	WS	AGR	IND	COM	MUL	REI	CLO	OBS	ELI
30-39.9	584	44.8	60	183	73	29	1	9	0	87	40	102
40-49.9	289	22.2	93	23	16	18	2	20	0	43	45	29
50-59.9	137	10.5	46	9	17	10	2	14	4	16	12	8
60-69.9	121	9.4	34	0	17	6	1	25	7	18	3	10
70-79.9	70	5.4	8	0	23	4	6	16	2	8	2	1
80-89.9	50	3.8	4	0	33	3	2	1	0	6	1	0
90-99.9	48	3.7	4	0	31	1	5	0	0	5	0	2
>100	3	0.2	0	0	1	0	1	0	0	1	0	0
SUM	1303	100	249	215	211	71	20	85	13	187	103	153
%		100	19.1	16.5	16.2	5.4	1.5	6.5	1	14.1	7.9	11.7

SPA-thermal spas and hospitals, WS-water supply, AGR-agricultural, IND-industrial, COM-communal space heating, MUL-multiple purpose, REI-reinjection, CLO-closed, OBS-observation boreholes, ELI-eliminated

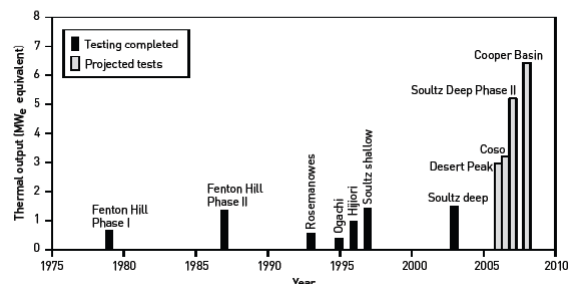
HDR-EGS nagymélységű geotermikus energia hasznosítás

HDR

- Fenton Hill (USA)
- Soultz (EU)
- Ausztrália

Európai EGS erőművek

EGS erőművek becsült kapacitása (MW_t) az időben

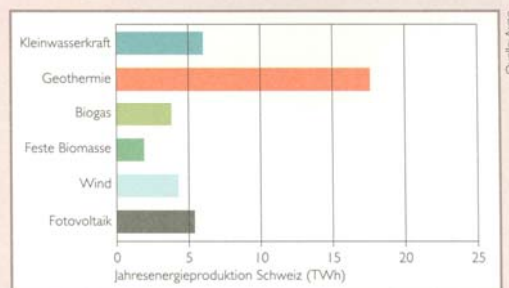
- 1 km³ of 200°C forró gránit 20°C-al lehűtve...
- ...~10 Mw_e ...
- ... 20 éven keresztül.

The estimated EGS potential is huge:

- According to a study presented by the German Parliament the total technical potential for electricity production from EGS sources amounts to about 1'200 EJ (300'000 TWh),
- which corresponds to 600times the annual consumption in Germany.

Theoretisches Potenzial von erneuerbaren Energien in der Schweiz nach 2050

There are widely accepted operational numbers, which are necessary for a technically feasible and economically viable EGS system (Garnish 2002):

- heat exchange surfaces $>2 \cdot 10^6 \text{ m}^2$
- in a volume $>2 \cdot 10^8 \text{ m}^3$
- production flow-rates of 50-100 l/s
- at temperatures 150-200 °C
- flow impedance $<0.1 \text{ MPa/l/s}$
- water losses $<10\%$.

So far, such numbers have not yet been demonstrated;
presently there is no power generation from EGS systems.

A Pannon-medence magyarországi része az egyik legbiztatóbb terület Európában a mesterséges geotermikus energiatermelő rendszer alkalmazási lehetőségeit tekintve – állítja a francia BRGM-nél készített átfogó tanulmány.

Egy, a hazai lehetőségeket elemző dolgozat megállapításai szerint a leginkább ígéretes régió az ország D-i, DK-i szeglete, ezen belül is a mély medencék peremei és a medencék között található kiemelt alaphegységi területek: Dráva, Makó, Békés Nagykunság és Derecske.

Ezekben a régiókban a kristályos alaphegység anyaga kedvező esetben gránitos, mélysége 4000 m körüli, a közet hőmérséklet legalább 200 °C és a terület földrengések szempontjából is „csendes”.

Table 1: Goals and achievements in EGS projects world-wide

Project	Time period	Max. rock-temp. [°C]	Reservoir depth [m]	Well spacing [m]	Flow-rate [l/s]	Water loss [%]	Flow impedance [MPa/l/s]	Thermal capacity [MWth]	Water through-flow [m ³]
Los Alamos (USA)	1973-1979	232	3500	150-300	~7	<10	2.5	~5	80 -100
Rosemanowes (UK)	1980-1993	80	2000	180-270	~15	~25	0.4	~4	200 -300
Hijiori (Japan)	1985-2003	270	2200	~130	~12	~25	0.3	~7	50 -150
Soultz (F)	1989-1997	168	3500	~450	~26	0	0.23	~11	~7000
Soultz (F) (expected....)	1997-	202	5000	600-700	~100	0	0.12	~50	~20'000
Goals (Garnish 2002)		150 - 200			50 - 100	<10 %	0.1		

Problémák:

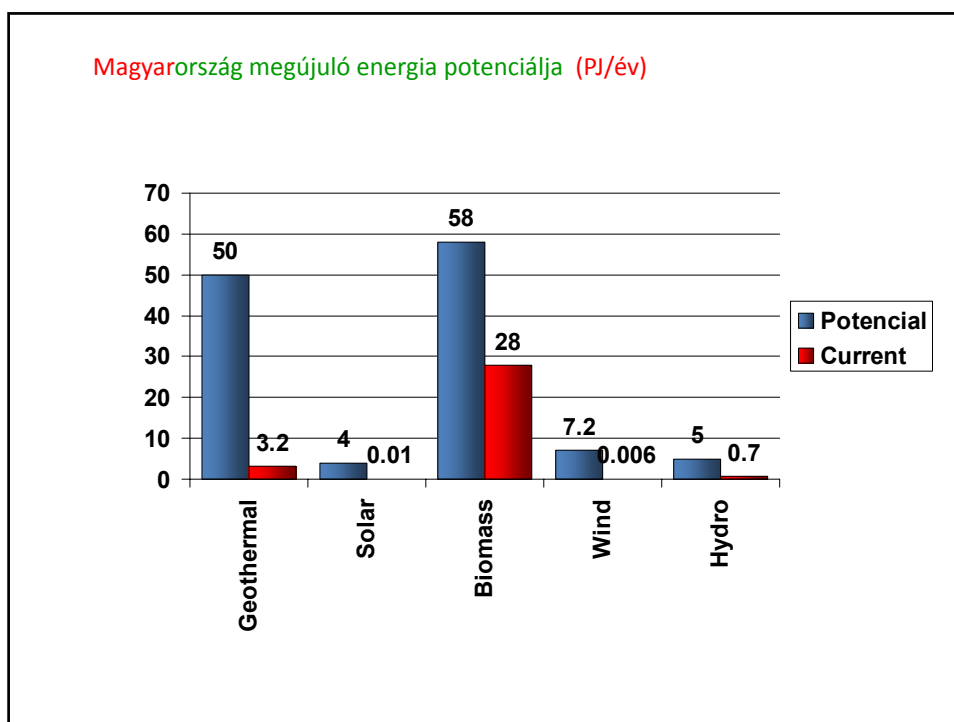
- > irregularities of the temperature field at depth
- favourable stress field conditions
- > long-term effects, rock-water interaction
- possible short-circuiting
- > environmental impacts like man-made seismicity

to name only a few.

Geofluid temperature, °C	Energy conversion system	Typical application	Working fluid	Cooling system
100	Basic binary	O&G waters	R-134a	Water (evaporative condenser)
150	Binary w/recuperator	O&G waters	Isobutane	Air
200	Binary or Single-flash	EGS	Isobutane or Geofluid	Air or water
250	Double-flash	EGS	Geofluid	Water
400	Single or triple expansion	Supercritical EGS	Geofluid	Water

Modern geotermikus erőművek

Dr. Páztay György 56

Geotermikus energia hasznosítás Magyarországon (2005)

Installált geotermikus kapacitás: 324.7 MWth

mezőgazdaság: 120.2

fűtés: 38.5

balneológia: 166.0

Éves felhasznált hőmennyiség: kb. 3.6 PJ/year

Geotermikus energia/összes energia: 0.3%

Nincs geotermikus villamos erőművünk!!!

Geotermikus energia hasznosítás Magyarországon (2005)

Éves energia felhasználás: 3,6 PJ

Éves energia potenciál: 10-50 PJ

Geotermikus villamos erőmű (Kalina ciklus) épül!

(Iklódbördöce-MOL)!

(A hazai kutak ~5 %-a tehető alkalmassá villamos energia termelésre min. 120 °C, max. 3000 m mélység)

Geotermikus energia hasznosítás ≠ termásvíz termelés !

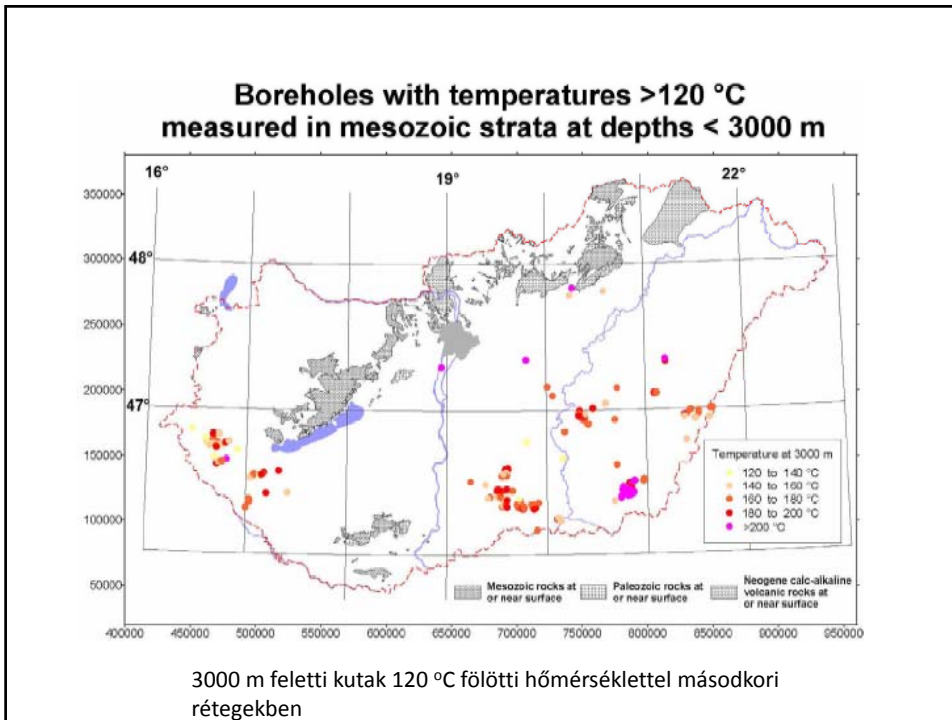
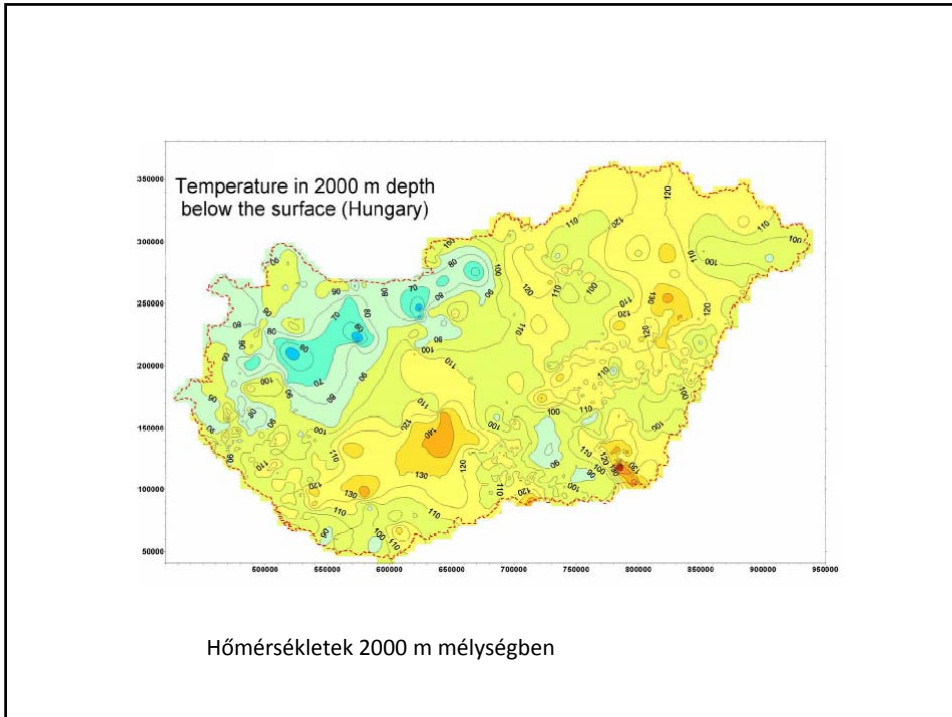
2004-ben több mint 900 (915) termálkút volt használatban:

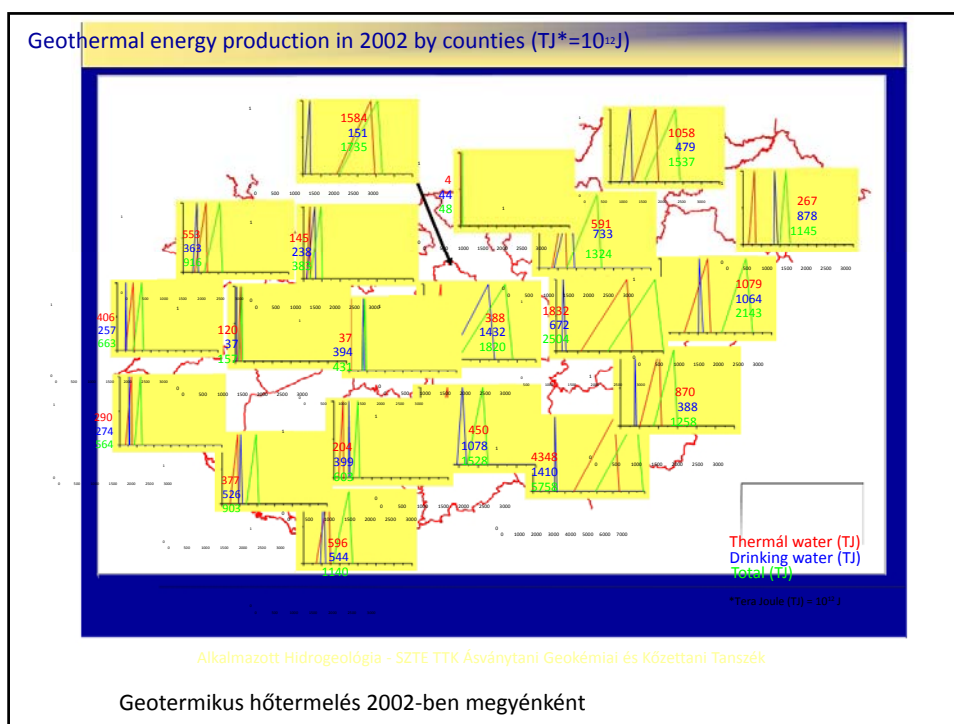
1. Ivóvíz	238	26 %	
2. Mezőgazdasági alkalmazás	192	21 %	
4. Balneológiai és turisztikai alkalmazás	284	31 %	
5. Egyéb (többfunkciós, kommunális, ipari)	201	22 %	

A geotermikus energia hasznosítás megoszlása Magyarországon

Használat	Kút		Víztermelés 2003		Hőtermelés 2003	
	No.	%	m ³	%	GJ	%
Mezőgazdaság	74	68	9900663	67	728854	62
Többfunkciós	11	10	1181779	8	77310	7
Közműl	13	12	2350524	16	224793	19
Ipari	11	10	1363632	9	138350	12
Összes	109	100	14796598	100	1169307	100

* Balneológiai kutak nélkül

According to a briefing of the Ministry of Economy, there are 8 wells in Hungary that - with appropriate funding - might be made suitable for cogeneration:

	Potential calorific capacity MW	Potential electric energy producing capacity MW
Fábiánsebestyén	120	64
Álmosd	20	4
Tótkomlós	15	1,5
Mélykút	35	5
Tura	15	1,5
Andráshida	10	0,6
Nagyrécsa-Pet	20	2
Bajcsa	20	1
Total	255	79,6

Source: Briefing, Ministry of Economy and Traffic, Budapest, 2004

Hő- és villamosenergia termelésre alkalmas 8 kút Magyarországon
(becsült hő- és villamosenergia teljesítmények, MW)

Egyéb lehetőségek:

➤ **Hőszivattyús fűtés geotermikus hőenergiával.**

Példa: Szeged város . A környezetvédelmi hatóság épületét fűtik, 15 db 120 m mély hőcserélő szonda segítségével

➤ **Épületek fűtése geotermikus fluidummal és a felsőpannon homokkőbe történő visszajuttatással Hódmezővásárhelyen. 1998-óta üzemel.**

➤ A GeoGas Energia-hasznosító és Szolgáltató Kft. Tervezete szerint **szeparált metángázzal gázmotorok segítségével villamos energiát termelénének**. 32 geotermikus kút mellé telepítenének gázmotort. Ezen kutak szeparált gázában a metántartalom 65-95 v/v% közé esik. A projekt 27 gázmotorral számol (7 db 201 kW_e, 10 db 150 kW_e és 10 db 105 kW_e kapacitással.)

• A geotermikus villamosenergia termelés környezeti problémákat okozhat: kémiai szennyezést, hőszennyezést, levegő szennyezést, esztétikai szennyezést és zajszennyezést.

1. Oldott anyagok

- NaCl –SAR(%)
- Bór
- As, Hg
- Radioaktív anyagok (²²⁶Ra, ²²⁸Ra, ²²²Rn)
- Szerves vegyületek. KOI~20-70 mg O₂/l huminsavak, fenolok stb.

Az oldott anyagok közül a nátrium-klorid (NaCl), a bór (B), némely esetben az arzén (As) és higany (Hg) – melyek oldott mennyisége növekszik a hőmérséklettel. Ezeket határérték fölött tartalmazó vizek NEM bocsáthatók ki a felszíni vizekbe! Rendszeres ellenőrző mérések szükségesek.

Jelenleg a tározókban lehűtött termálvizek egy részét felszíni vizekbe bocsátják ki. Számos esetben az összes oldott sótartalom (TDS), vagy a nátrium-ekvivalens% meghaladja a határértéket és nem bocsátható ki.

Talajok esetében fontos vízösszetételi jellemzők

Na %: kationok közötti nátrium részarányt fejez ki

$$Na\% = \frac{Na^+}{(Ca^{2+}) + (Mg^{2+}) + (Na^+) + (K^+)} \times 100$$

Ha a víz hidrokarbonátos: a Na % maximum 35%.

Ha a víz kloridos, vagy szulfátos: a Na % maximum 45%.

SAR érték: nátrium adszorpciós arány

$$SAR = \frac{Na^+}{\sqrt{\frac{Ca^{2+} + Mg^{2+}}{2}}}$$

Szikesítő hatást fejezi ki. A víz koncentrációjának emelkedésével a szikesedés veszélye fokozódik.

- Bórvegyületek

A bórvegyületek néhány száz ppm mennyiségben fordulnak elő a hazai geotermikus fluidumokban és így potenciális környezetszennyező hatásuk van. A bór bórsav, vagy vízoldható bórvegyület formájában az összes magasabbrendű növény növekedéséhez szükséges esszenciális nyomelem, de a szükséges koncentrációt jelentősen meghaladó mennyiségben már mérgező. Már 1 ppm bórtartalmú víz is mérgező hatást fejthet ki.

- Arzénvegyületek

A hazai geotermikus fluidumok a jelenleg rendelkezésre álló elemzési adatai szerint jelentős (kb. 10 mg/l) arzéntartalommal rendelkeznek. Az energiatermelésben felhasznált, lehűtött víz kibocsátása esetén feltétlenül szükséges az arzénmentesítés. A vízben oldott arzénvegyületek elsősorban arsenit és arsenát formában fordulnak elő és egészségkárosító hatásuk közismert. Az említett arzénvegyületek közül a háromvegyértékű arsenit mérgező hatása nagyobb mint az ötvegyértékű arsenátoké. Általában 50 µg/l alatt lévő arzéntartalmú víz még emberileg fogyasztható, 200 µg/l koncentrációig pedig szántóföldi szennyvízhasznosításhoz alkalmazható.

- Radioaktív anyagok (^{226}Ra , ^{228}Ra , ^{222}Rn)

A felszínre kerülő termálvizeinkben több kevesebb, a mindenütt jelenlévő ^{238}U és ^{235}U izotópok bomlásából származó radioaktív ^{226}Ra , ^{228}Ra , ^{222}Rn leányelemek fordulnak elő oldott állapotban.

A radon gáz halmazállapotú és könnyen távozik a vízből és levegővel felhígulva általában nem jelent veszélyt a környezetre.

A rádium izotópjai viszont a kalcium, magnézium és bárium izotóphoz hasonlóan viselkedve, vízkiválásokban vegyes rádium-bárium-szulfátként jelenhetnek és a ^{226}Ra nagyenergiájú gamma-sugárzása révén veszélyt jelenthetnek a környezetre. A rádium leválasztható a fluidumból bárium-klorid adagolásával és kivált vízkövet megfelelő biztonsági rendszabályok mellett külön kell tárolni, zárt helyen.

- Szerves vegyületek (huminsavak, fenolok stb.)

A környezetre veszélyes aromás és többgyűrűs aromás vegyületek csak magasabb hőmérsékletű fluidumokban fordulnak elő. Egyes hazai termálkutak vizeiből alifás szénhidrogéneket már egyáltalán nem lehetett kimutatni, lényegesen több a fenoltípusú vegyületet, és a legtöbb alkilbenzol-származékot találtak.

2.Hőszennyezés

A kibocsátott meleg és nagy szerves anyag tartalmú vizek jelentősen megterhelik a felszíni vizeket és a geológiai képződményeket.

Károsítják az ökoszisztémát. 2-3-°C-os hőmérséklet emelkedés már komoly károkat okoz a felszíni vizekben. Hidrobiológia folyamatok felgyorsulnak és a biológiai egyensúlyok veszélyesen eltolódhatnak. Csökken az oldott oxigén tartalom.

A hőmérsékletváltozásra érzékeny növényi és állati szervezetek eltűnnek.

Hűtőtavak közbeiktatásával a hőszennyezés hatása nagyban kiküszöbölhető.

3.Levegőszennyezés

Hazánkban a termálvízből szeparált gáztartalmat (CO_2 és CH_4) közvetlen hőhasznosításkor leggyakrabban a környezetbe bocsátják ki. Egyes kutak szeparált CH_4 tartalma 1-100 Ndm^3/m^3 vagy ennél magasabb érték is lehet..

Kiépítés és felszámolás közben jelentős porterhelés keletkezhet.

Az erőműből származó gőz ugyancsak befolyásolja a levegő minőségét, láthatósági problémát okozhat és helyi hőmérséklet változást idézhet elő.

**NSz-3
nagy-
entalpiás kút**

Magas TDS és klorid, kevesebb kalcium- és magnézium-bikarbonát és nátrium-szulfát. Nincs kalcium-szulfát és klorid jelen.

paraméter	értékek	egység
kütmélység	3165.0	m
Víz térfogatáram	1313.4	dm ³ /min
Víz hőmérséklet	171.0	°C
TDS	24855.0	mg/dm ³
Gáz térfogatáram	6986.1.0	dm ³ /min
Gáz hőmérséklet	171.0	°C
Kútfejnyomás	45.0	Bar
Szeperált GVV	1700.0 CO ₂ 16.270 vol%, CH ₄ 79.440 vol%, N ₂ 4.290 vol%	Ndm ³ /m ³
Oldott GVV	3400.0 CO ₂ 35.250 vol%, CH ₄ 61.910 vol%, N ₂ 2.840 vol%	Ndm ³ /m ³
Vízösszetétel	Ca ²⁺ 1.335.10 ⁻³ Mg ²⁺ 3.350.10 ⁻⁴ Na ²⁺ 3.453.10 ⁻¹ SO ₄ ²⁻ 2.380.10 ⁻⁴ Cl ⁻ 3.179.10 ⁻¹ A _{TOT} 2.600.10 ⁻²	mol/kg mol/kg mol/kg mol/kg mol/kg mol/kg

**Fab-4
nagy-
entalpiás kút**

Magas TDS és klorid, kevesebb kalcium- és magnézium-bikarbonát és nátrium-szulfát. Nincs kalcium-szulfát és klorid jelen.

Paraméterek	érték	egység
kütmélység	4239.0	m
Víz térfogatáram	3750.7	dm ³ /min
Víz hőmérséklet	180.0	°C
TDS	27200.0	mg/dm ³
Gáz térfogatáram	46500.0	dm ³ /min
Gáz hőmérséklet	180.0	°C
Kútfejnyomás	40.0	Bar
Szeperált GVV	4400.0 CO ₂ 76.714 vol%, CH ₄ 20.899 vol%, N ₂ 2.566 vol%	Ndm ³ /m ³
Oldott GVV	8000.0 CO ₂ 89.300 vol%, CH ₄ 7.824 vol%, N ₂ 3.876 vol%	Ndm ³ /m ³
Vízösszetétel	Ca ²⁺ 3.081.10 ⁻³ Mg ²⁺ 4.540.10 ⁻⁴ Na ²⁺ 4.284.10 ⁻¹ SO ₄ ²⁻ 2.380.10 ⁻⁴ Cl ⁻ 4.684.10 ⁻¹ A _{TOT} 1.009.10 ⁻²	mol/kg mol/kg mol/kg mol/kg mol/kg mol/kg

28/2004. (XII. 25.) KvVM Kormányrendelet

Emissziós határértékek

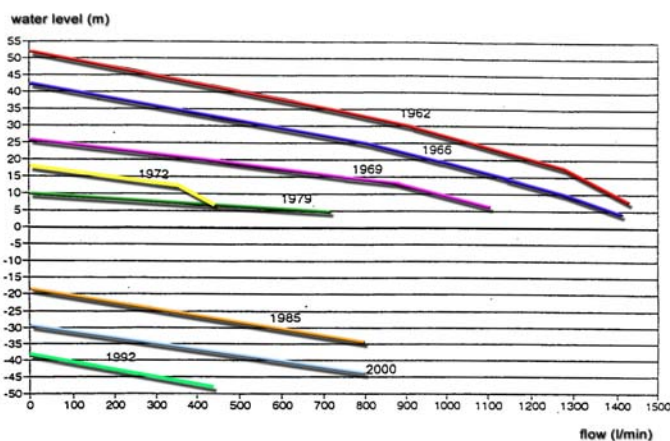
Paraméter	egység	Energetikai felhasználás	Balneológiai felhasználás	Termál fürdő
Kémiai oxigénigény (KOI)	mg/l	-	150	-
TDS	mg/l	3000	5000	2000
Nátrium-ekvivalens	%	45	95	45
Ammónia-ammónium-nitrogén	mg/l	-	10	-
Szulfidok	mg/l	-	2	-
Fenolindex	mg/l	1.0	-	-
Összes bárium	mg/l	-	0.5	-
Hőkibocsátás	°C	30	30	30

Kibocsátási határértékek talajba és talajvízbe

Concentration limits in soil and subsurface water
(10/2000.(VI.2.) KÖM-EUM-FVM-KHVM)

Components		Soil (mg/kg dry soil)		Subsurface water (µg/l)		
		B	C1-(C2)-C3	B	C1-(C2)-C3	
Metals	Cr	75	150-800	50	100-200	
	Ni	40	150-250	20	50-100	
	Cu	75	200-400	200	300-1000	
	Zn	200	500-2000	200	300-1000	
	As	15	20-60	10	20-75	
	Se	1	5-20	5	10-50	
	Cd	1	2-10	5	6-10	
	Ba	250	300-700	700	1000-2000	
	Hg	0,5	1-10	1	1,5-3	
	Pb	100	150-600	10	40-100	
	B			500	750-1500	
	Inorganic pollutants	Cyanide (pH 4,5)	2	5-20	50	100-300
		Cyanide sum	20	100-650	100	200-1000
Fluoride				1,5 mg/l	2-4 mg/l	
Sulfate				250 mg/l	500-1000 mg/l	
o. Fosfate				0,5 mg/l	1-2 mg/l	
Nitrate				25 mg/l	80-200 mg/l	
Ammonium			0,5 mg/l	1-4 mg/l		
Hydrocarbons	Sum alifatic CH (C5-C40)	100	300-5000	100	500-2000	
	Aromatic components (BTEX)					
Aromatic components (BTEX)	Benzene	0,2	0,5-5	1	5-20	
	Toluene	0,5	5-25	20	30-80	
	Ethyl-benzene	0,5	1-25	20	30-80	
	Xilolok	0,5	5-25	20	30-80	
	other alkylbenzenes sum	0,5	5-50	20	30-80	
Fenols	sum fenols	1	12-60	20	60-1300	

„B” pollution concentration limits, "C1, C2, C3" Action pollution limits

Szeged, Székelysori kutak kútfejnyomás alakulása
(By Dr Török, J.)

Megújuló („zöld”) villamosenergia termelés tervei 2010-ig

Megújuló	Többlet termelés GWh/év	Megjegyzés
CRW (fa)	840	Korlátolt erdő 1MW _e ~8300 ha
Víz	60	
Szél	300-450	Korlátolt flexibilitás
Geotermikus	100	Inert kutak (MOL)
Szennyvíz-biogáz	50	
Városi hulladék	40	Korlátolt szelektív gyűjtés
Összesen	1390-1540	

2025-ig 60 MW_e geotermikus villamosenergia termelési kapacitással számolnak, mely 390 GWh/év villamos energiát termelhet.